

svijeta imaju težinu i sl., kad se tuđe prihvata, a naše problematizira, kad se vlastito potire, a tuđe cijeni. Fatić ne prihvata takav diskurs. Muslimani tešanjškoga kraja, a taj kraj treba shvatiti samo kao jedan primjer u BiH, imali su svoju ulemu, svoje islamske institucije.

Autor je dao i katalog orijentanih rukopisa Opće biblioteke u Tešnju i biblioteke Mesuda ef. Smailbegovića. Svaki istraživač naših orijentalnih rukopisa zna za vrijednost ovih kataloga. Tešanj spada u rijetke gradove u BiH čije je rukopisno blago na orijentalnim jezicima predstavljeno na ovakav način i dostupno istraživačima. Mnogo je toga blaga u gotovo svim gradovima zatrpamo i sklonjeno od javnosti i samo zahvaljujući predanosti i ljubavi istraživača poput Almira Fatića imamo priliku saznati koje su knjige nalazi u pojedinim bibliotekama. Ovu knjigu će koristiti mnogi naučnici u svojim istraživanjima.

Ovi katalogi nam prižaju niz vrijednih informacija. Zastupljeni su svi orijentalni jezici, a to znači da je naša ulema govorila turski, perziski i arapski jezik, da je čitala učene teološke rasprave, sultanske Kanunname, ali i lijepu poeziju na perzijskom jeziku, knjige iz medicine, arapske stilistike. Oni su pratili intelektualna kretanja, ali su bili i njihovi sudionici. Na popisu ovih djela nalazimo i djela naših autora, poput Zbornika fetvi Ahmeda ef., muftije iz Mostara, zatim par djela Hasana Kafije Pruščaka i drugih.

Knjiga nudi i informacije o posljednjem tešanskom muftiji Mesudu ef. Smailbegoviću, naveden je prijevod vakufname gazi Ferhad-bega i prijevod idžazetname Abdulvehaba Ilhamije. O posljednjem tešanskom muftiji Mesudu ef. Smailbegoviću je zabilježen kratki tekst nepoznatog autora u listu Bošnjak iz 1904. godine. Muftija je imao bez sumnje mnogo učenika, ali je jedan odlučio da o njemu nešto napiše. Napisao je pjesmu Na grobu moga učitelja (merhum Mahmudi Mesuda ef. Smailbegovića, muftije tešanjškog). Upućeni prepoznaju da je riječ o Musi Čazimu Čatiću. Zahvaljujući njemu, znamo za ovoga cijenjenog muftiju.

Almir Fatić na kraju knjige navodi popis korištene literature: 79 naslova knjiga, 18 časopisa i listova, a treba tu dodati i više od 300

rukopisa koje je naveo u katalogima spomenutih biblioteka. Može mu se zamjeriti što je samo dvije godine pisao ovu knjigu, možda prebrzo donio neke zaključke, nedovoljno iščitao literaturu, ali se ti nedostaci daju pripisati mladalačkom žaru i naglasiti da nije nedostojala naučna metodološka ozbiljnost.

Ovo djelo nije potpuno, iako ima za zadatak da zahvati cjelinu, ali je prvo ove vrste. Istraživanje treba dalje nastaviti, ali će se ova knjiga u tome morati koristiti.

Mustafa HASANI

MONOGRAFIJE SAFETA SARIĆA DOPRINOS BOŠNJAČKOJ KNJIŽEVNOSTI I KULTURI

**Edhem Mulabdić i Osman-Aziz, izdavač:
Univerzitet Džemal Bijedić, Fakultet
humanističkih nauka, Mostar 2003. i 2005.**

Malo je danas na našim prostorima istraživača koji dublje ulaze u suštinu problema. Jer, to je posao koji zahtijeva godine, nekad i decenije mukotrpnog rada, a će malo ko dati u te svrhe. Zbog toga osim nekoliko manjih istraživačkih projekata u našoj bosanskohercegovačkoj, bolje reći bošnjačkoj književnosti, i nemamo značajnijih rezultata. A potreba ima i te kako mnogo i one se osjećaju u svim segmentima života i rada. Istražiti neko vrijeme, kulturne, političke, ekonomske i druge događaje u njemu od izuzetno je važnosti za naraštaje koji dolaze. Da smo temeljitije istraživali našu prošlost ne bi se dešavalo da nam se neke stvari ponavljaju.

Doktor Safet Sarić, profesor Fakulteta humanističkih nauka u Mostaru, znao je za te poteškoće, a ipak se upustio u monumentalni posao: da ukaže na neke ključne pisce naše preporodne književnosti, osvjetli vrijeme i događaje. Objavio je prije nekoliko godina monografiju koja i nije u javnosti izazvala

značajan odjek, bar onaj koji bi trebala kad je riječ o našoj, bošnjačkoj prošlosti. Uprkos tome, Sarić je nastavio sa svojim istraživanjima i krajem prošle godine nam ponudio još jednu knjigu koja osvjetljava našu prošlost i uči nas danas načinima i mogućnostima suživota na ovim prostorima.

Riječ je, naravno, o dvije monografije EDHEMA MULABDIĆA I OSMAN – AZIZ u kojima govori o preporodnom periodu u našoj književnosti u doba Austrougarske. U tom periodu, kako je i sam autor monografija ukazao, bilo je mnogo apsurdna koje su karakteristične za nas, Bošnjake, nelogičnosti kojih se, čini se, ni danas nismo oslobodili.

Kako nam je poznato, dolazak Austro-ugarske na prostore Bosne i Hercegovine je donio niz jezičkih, nacionalnih, ekonomskih i političkih reformi, koje su neki narodi dočekali sa oduševljenjem, a Bošnjaci su pružali razne vrste otpora. Preporodni period je vrijeme velikih bošnjačkih pisaca snažnog rodoljubnog naboja, etičkog odnosa prema svijetu, umjetničkog intenziteta i njihovih prometejskih pokušaja da svojim djelom stanu rame uz rame sa piscima drugih naroda. Kako to kod nas obično biva, preporodni pisci su se često borili i za status u vlastitoj sredini, nekad i u vlastitom narodu, a da mi o tome i danas malo znamo. A trebamo znati više. Istraživati to vrijeme, ljude, književne i kulturne prilike.

Ko danas zna da je Šuvalić bio najčitaniji pisac svoga doba, a umro siromašan mada mu je ban Vrbaske banovine što je bio mesar doveden iz Beograda da stoluje u Banja Luci, nudio sahan dukata da ne objavi neke svoje priče u kojima ga ismijava.

Njegovi savremenici kažu da se ne pamti veća dženaza u Bosanskoj Krupi jer je bio najčitaniji i najomiljeniji pisac svoga doba. Ne znaju Krupljani ni danas gdje mu je mezar, a eno ga u jednom ćošku na Lipiku sa nišanom koji je potpuno utonuo u zemlju. I danas se ponašamo indolentno prema svojim književnim veličinama, dok su drugi narodi znali i ranije i danas svoje umjetnike cijeliti, istraživati i afirmisati. Ne znaju mnogi Bošnjaci, ni ko je bio veliki Mehmed beg Kapetanović Ljubušak niti o bogatstvu njegovog Narodnog blaga. A znamo

za Vuka i druge istraživače koji su nastojali da u svakoj prigodi afirmišu svoj nacionalni, književni i kulturni identitet.

Ne znamo ništa o sakupljaču narodnih pjesama Mehmeda Kolakovića iz Orašca kog su pozivali na književne večeri u Zagreb, zapisivali njegove pjesme i objavili u izdanjima Matice Hrvatske. A znamo sve o slijepom Filipu Višnjicu i njegovim guslama, o ciklusima u kojima se tematski obrađuju hajduci i uskoci. Učili smo napamet te pjesme ne razmišljajući da je u njima riječ o običnim uskocima i hajducima, ljudima koji su se oteli od zakona i čine zlodjela, a narod im za to aplaudira, uči ih i pamti.

Znali smo sve što treba i ne treba znati o Jovanu Dučiću, a krili su od nas poeziju Riza bega Kapetanovića kojoj su se divili veliki pisci tog doba - i Dučić i Kranjčević i Tugomir Alaupović su njegovu poeziju nazivali «impresivnim misaonim i sjetnim izvorima dubokog bošnjačkog čuvstva».

I sve tako, apsurd do apsurdna koji se ponavljaju i danas.

Znali smo pola Kočićevih djela napamet, a nisu nas ništa učili o njegovom savremeniku, velikom bošnjačkom misliocu i znanstveniku Safvetu begu Bašagiću, Mirzi Safvetu, kom se Kočić divio u svojim bilješkama.

Znali smo Matoša vrsnog evropskog pisca, a nismo znali da je Matoš u esejima naglašavao da u Bosni djeluje veliki pisac i umjetnik boem Musa Ćazim Ćatić.

Znamo i danas sve detalje o velikim srpskim piscima Milovanu Glišiću, Miloradu Mitroviću, Stevanu Sremcu, Janku Veselinoviću, a prethodne politike i sistemi su nam krili Osmana Đikića, njegovu ljubavnu i vjersku poeziju. A o njemu je pisac i historičar Pavle Marinković u memoarima napisao da su srpski pisci iz najudaljenijih krajeva dolazili u Beograd kad su čuli da dolazi «Osman iz Bosne», kako su ga zvali. Bio je, piše Marinković, «*bujne, sjajne kose, s malo zaturenim fesom i uprkos nešto nasmešenih očiju bio je ozbiljan, ozbiljan, muslimanski ozbiljan.*

Dalje Marinković piše:

- *Dobra vi večer, pozdravio je Osman prijatnim, dubokim glasom prisutne od*

kojih je većinu poznao za kratko vreme bavljenja u Beograd

- - Pajo, reče mi Milorad Mitrović, ovo je Osman iz Bosne.

U toj rečenici bio je sav Milorad Mitrović za onoga ko ga je poznavao. On je pripadao onim romantičarima koji su šaljući pismo Viktoru Igou na ostrvo Žezej znali napisati samo: - Viktor Igo, Okean.

Eto, zbog svega toga treba istraživati velike pisce iz preporodnog perioda naše književnosti. Jer, to je vrijeme uspona i padova naše književnosti, nacionalnih lomova i trvenja, glorifikacije i negiranja bošnjačkih pisaca. II njihove borbe za ono što danas imamo: nacionalni identitet.

Zato su ih brisali svi dosadašnji sistemi, ideologije i nacionalizmi. Sijekući grane naše književnosti, sužavali sa nam nacionalne i kulturne prostore.

Jedan od rijetkih koji se uhvatio u koštac sa problemom da se osvjetli preporodni period je naš kolega Safet Sarić koji svojim monografijama pokušava objektivno vrednovati pisce preporodnog doba. Za razliku od prethodnih istraživača, Sarić je odbacio metodologiju poniznog komemoriranja teorija historijskih pobjednika i stvorio vlastite kritičke parametre.

I napisao je dvije zanimljive monografije.

Naši preporodni pisci su eto, čekali čitavo stoljeće da se sa njihovog djela skine prašina i izvrši objektivna književnokritička valorizacija. Trebali su da se pojave istraživači, pa da ukažu na ono što smo naslijedili iz prošlosti.

Safet Sarić je do sada napisao više djela sa klasičnim monografskim pristupom sa ciljem da osvjetli jedno vrijeme i sudbina jednog naroda u njemu.

Prije nekoliko godina je objavio monografiju EDHEM MULABDIĆ, obimnu knjigu o Edhemu Mulabdiću, čovjeku koji je imao tragičnu sudbinu da umre u naše doba (1862 - 1954), a da nismo mnogo znali o njemu i o njegovom doprinosu bosanskohercegovačkoj literaturi.

Sarić nam nudi mogućnost da sagledamo Mulabdićevo djelo u kontekstu sredine vremena. Čovjeka koji je naj slikovitije opisao našu tragediju u vrijeme dolaska Austrougarske:

«Turska nas ostavila, Austrija pobijedila naš oružani otpor, a suzbijaše i prve pokrete opravdana otpora na polju vjersko - prosvjetnom, i mi se osjećamo osamljeni kao drvo odsječeno. Naši sugrađani drugih dviju skupina snađoše se brzo i već tada imadahu svoja glasila za podizanje narodne svijesti u svojoj zajednici, a mi bijasmo bez svijesti i bez nade u budućnost».

Drugo djelo koje je, na svu sreću, pojavilo među čitaocima, osobito među studentima u Bosni i Hercegovini, je monografija OSMAN-AZIZ.

To je zanimljiva knjiga o zanimljivom bosanskom tandemu Osmanu Nuri Hadžiću (1869. Mostar - 1937. Beograd) i Ivanu Milićeviću (1868. Mostar - 1950. Sarajevo), njihovim naporima da pokažu kako pisci iz dva različita naroda mogu ostvariti jedinstven književno-idejni kontinuitet, a pritom zadržati vlastitu idejnu, nacionalnu i književnu autohtonost. Riječ je o knjizi koja u potpunosti osvjetljava dva velika pisca i čovjeka.

Ivan Milićević rođen je u Mostaru godine 1863., a umro je u Sarajevu 1950. Pravne je znanosti studirao u Beču. Prvi doktor prava iz Hercegovine. Bio je pisac, kulturni organizator i publicist, po političkom angažmanu starčevićanac.

Beletrističkim je priložima surađivao u *Hercegovačkom bosiljku* i *Glasi Hercegovca*. Godine 1897. u Mostaru je pokrenuo list "Osvit". Bio je urednik *Sarajevskog lista*, službenog glasila Zemaljske vlade u Bosni i Hercegovini. Pisao je pod pseudonimima Aziz Hercegovac, Ibni Mostari. S Osmanom Hadžićem radi u gradu Mostaru na istim pravnim poslovima.

Osman Hadžić pohađao pravo u Zagrebu i u Beču. Pisao je romantične pripovijesti *Ago Šarić* (1894.), a kasnije s Ivanom Milićevićem piše djela *Bez nade* (1895.), *Na pragu novoga doba* (1896.) i *Bez svrhe* (1897.), i objavljuju ih pod zajedničkim imenom Osman-Aziz.

Djelom *Bez nade* otvara psihološku i društvenu problematiku uvođenja okupacije među muslimanskim stanovništvom. Sama radnja romana zbiva se u razdoblju od 1879. do jeseni 1884. Milićević je počeo književno stvarati prije simbioze s Hadžićem, još u

vrijeme dok je književno ispomagao novinske akcije svojega strica Franje Milićevića. U njegovu samostalnom stvaralaštvu znakovit je književno-idejni kontinuitet, a u suradnji s Hadžićem znakovit stvaralački i idejni ton.

Ivan Milićević zaslužan je i za osnivanje hrvatskog kulturnog društva *Napredak*, uz niz drugih postignuća koja je ostvario nesebičnim, ustrajnim, širokoangažiranim pristupom u hrvatskoj kulturi na području BiH.

U monografiji je Sarić imao cilj da odgotne neke strukturalne i metodološke probleme njihove poetike koja je utemeljena kao rezultat je njihovih književno - idejnih shvatanja.

Tako sve knjige koje su pisali pod pseudonimom OSMAN - AZIZ postaju paradigma jedinstva tako potrebnog našem prostoru.

Monografija OSMAN-AZIZ je knjiga o bosanskom usudu i paradoksima: u vrijeme neviđene nacionalne polarizacije dva pisca su odlučila da pod pseudonimom pišu djela i u njima iznesu svako svoje ideološke poglede na svijet kako bi ih drugi mogli sagledati i procijeniti.

Sa književno-kritičkog aspekta, Sarić nam je ovom knjigom omogućio da temeljitije sagledamo tematska, idejna i ideološka opredjeljenja ovih pisaca koji su u centar svoga interesovanja stavljali vječitu opreku između otuđenog idealističkog pojedinca i sredine u kojoj živi, a koja ga ne razumije. Saznajemo iz monografije da je to tema i u romanima *Bez nade*, *Bez svrhe* i *Djeca nevolje*, to je tema većine i njihovih pripovijedaka i većine djela preporodnih pisaca koji pokušavaju shvatiti i prihvatiti odnose između starog i novog, evropskog i orijentalnog, sredine i pojedinca, između različitih nacija i životnih opredjeljenja. U tome je značaj ovim monografija.

Kako nam je poznato, narodi u našem okruženju su davno izvršili valorizaciju svojih pisaca. I kroz književne kritike, i obimne studije, i monografije i izbore i sabrana djela i edicije kao što su srpska književnost u 100 knjiga, hrvatska književnost u 500 knjiga, makedonska književnost u 100 knjiga, deset kola slovenačke književnosti i sl.

Uradili su krupne poslove za svoju kulturu. I neka su. Mi imamo nekoliko značajnih projekata: muslimanska književnost u 50 knjiga, Durakovićeve antologije bošnjačke književnosti, Edicije Bošnjačka književnost u književnoj kritici. Ali, to nije dovoljno. Stoga su napori Safeta Sarića nemjerljivi kad se uzme u obzir da smo i danas u jednoj vrsti preporoda, da tek vršimo književnokritičku verifikaciju naših zaboravljenih pisaca.

Safet Sarića pokazuje na najkonkretniji način kako se moramo i danas boriti da afirmišemo što imamo iz prošlosti, kako bi nas danas drugi cijenili. I ove knjige treba da su stimulans za nova istraživanja.

Malo se ko uhvatio sa ovako obimnim istraživačkim projektima kao što je kolega Sarić. Stoga se i ova njegova nova knjiga može ocijeniti kao istraživački podvig kakav se rijetko desi i koji treba pamtiti. Jer, sve više shvatamo koliko je potrebno poznavati vlastitu prošlost. I čitavi vlastite knjige. I poznavati ove pisce. I istraživati. Imati ih u svojim kućama. Stara narodna poslovice kaže, koja kuća nema knjige to i nije kuća, koji narod nema svoje knjige, to i nije narod.

Sarićeve monografije nam ukazuju da moramo poštovati naše kulturne vrijednosti i pamtiti svijetle trenutke prošlosti na koje moramo biti ponosni.

Rizo Džafić

NORDIJSKI DOPRINOS NAŠEM UPOZNAVANJU SA SOBOM

Dr. August Haimer: Kroz Bosnu i Hercegovinu, sa švedskog preveo dr. Izet Muratspahić, Drina, Uppsala (Švedska), 2005.

Čitalački susret s knjigom *Kroz Bosnu i Hercegovinu*, čiji je autor dr. August Haimer,